

Отримано: 13.09.2014 р.

Прорецензовано: 19.09.2014 р.

Прийнято до друку: 25.09.2014 р.

Харченко А. М. Економічна природа кредитного ризику як ключового ризику банківського кредитування / А. М. Харченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 26. – С. 89–97.

УДК: 336.71

JEL-класифікація: *n: G21, D81, E42, E50*

Харченко Анатолій Миколайович,

викладач кафедри фінансів і кредиту, Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА КРЕДИТНОГО РИЗИКУ ЯК КЛЮЧОВОГО РИЗИКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

У статті критично проаналізовано наукові підходи до трактування сутності дефініції «кредитний ризик». Обґрунтовано доцільність розгляду кредитного ризику на різних рівнях його реалізації та на цій підставі запропоновано авторське бачення тлумачення кредитного ризику.

Ключові слова: *кредитування, кредитний ризик, кредитор, структура кредитного ризику, рівень кредитного ризику.*

Харченко Анатолій Николаевич,

преподаватель кафедры финансов и кредита, Черкасский институт банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА КРЕДИТНОГО РИСКА КАК КЛЮЧЕВОГО РИСКА БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ

В статье критически проанализированы научные подходы к трактовке сущности дефиниции «кредитный риск». Обоснована целесообразность рассмотрения кредитного риска на разных уровнях его реализации и на этом основании предложено авторское толкование кредитного риска.

Ключевые слова: *кредитование, кредитный риск, кредитор, структура кредитного риска, уровень кредитного риска.*

Anatolii Kharchenko,

Assistant Lecturer of Department of Finance of Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine

THE ECONOMIC NATURE OF CREDIT RISK AS THE KEY RISK OF BANK CREDITING

In the article critically analyzes the scientific approaches to the interpretation of the essence of the definition of «credit risk». Expediency consideration of credit risk at different levels of implementation and on this basis, the author proposed an interpretation of credit risk.

Keywords: *crediting, credit risk, the lender, the structure of credit risk, credit risk.*

Постановка проблеми. Нині у науковій літературі панує неузгодженість і плутанина у розумінні сутності кредитного ризику. Теоретичне осмислення економічної природи та місця кредитного ризику в діяльності банківських установ має непересічне практичне значення, оскільки може сприяти якісній діагностиці та проведенню своєчасних заходів з оперативного реагування задля уникнення негативної дії кредитного ризику та забезпечення ефективного функціонування як комерційного банку в цілому, так і процесу кредитування зокрема.

У чому ж полягає економічна природа кредитного ризику та які ж можна виділити ознаки його класифікації? Це ті питання, на які сучасність одностайної відповіді та, відповідно, точки зору не має. Варто відмітити, що в умовах мінливості ризикового середовища відбувається постійна трансформація як самого кредитного ризику, так і підходів до його класифікації. Тому проблематика дослідження є вельми актуальною, і залишатиметься такою на кожному етапі соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Варто зазначити, що в останні роки проблематиці ризику, підходам до його управління та удосконалення методів оцінки приділяється значна увага з боку вітчизняних вчених-теоретиків та фахівців у сфері практичної ризикології. Головні дослідження і публікації, де започатковано розв'язання даної проблеми, належать таким провідним дослідникам як

Г. Антонюк, Г. Белоглазова, В. Бобиль, В. Вітлінський, У. Владичін, В. Вовк, Н. Волик, Ж. Голодова, Н. Демьяненко, С. Дубков, Т. Журавльова, В. Капран, О. Кириченко, П. Ковальов, О. Колодізев, О. Криклій, О. Лаврушин, Д. Лобода, А. Мороз, А. Пересада, М. Полянська, Ю. Серік, Дж. Сінкі, Є. Снегова, О. Сова, А. Сухарев, Є. Тарханова, В. Шелудько та ін. Водночас, невіршеними частинами проблеми залишається комплексне дослідження економічної природи кредитного ризику та підходів до його структуризації.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження існуючих підходів до трактування сутності кредитного ризику та на цій підставі уточнення змістовного навантаження даної дефініції, систематизація особливостей прояву кредитного ризику на різних рівнях його реалізації.

Виклад основного матеріалу. Кредитний ризик пов'язаний з невиконанням зобов'язань боржником та є основним ризиком, що виникає в процесі банківського кредитування, та породжує інші ризики, наприклад, ліквідності. Слідування агресивній стратегії роздрібного кредитування багатьох банків на фоні підвищеного рівня кредитного ризику призвело до нарощення обсягів неповернення кредитів, а загострення політичної ситуації посилює таку тенденцію.

Деякі вчені трактують кредитний ризик надто узагальнено. Так, П. Ковальов [1, с. 13] визначає кредитний ризик як грошове вираження ймовірного відхилення дійсності від очікуваних результатів (настання ризикової події) внаслідок невизначеності дії екзогенних і ендогенних факторів як відповідної реакції на управлінські рішення, пов'язані з кредитуванням та іншими банківськими процесами. З наведеного визначення лишається не зрозумілим, у чому ж саме полягає відмінність кредитного ризику від інших банківських ризиків, оскільки зрозуміло, що настання ризикової події пов'язане з відхиленням фактичних результатів від очікуваних, і це є характерним при виконанні будь-яких банківських процесів.

Інші вчені пов'язують кредитний ризик з можливістю неповернення отриманого кредиту. Так, Дж. Сінкі визначає кредитний ризик як ймовірність неповернення взятої позичальником позички [2]. У свою чергу В. Шелудько та А. Мороз [3, с. 182; 4] уточнюють, що це ризик несплати позичальником основного боргу та процентів за ним, а У. Владичін [5, с. 357] правомірно доповнює, що мова йде саме про несплату у строки, визначені в кредитному договорі.

На нашу думку не коректно зводити кредитний ризик лише до ризику неповернення або несплати боргу, адже невчасно сплачений борг або сплачений не в повному обсязі, також означає реалізацію кредитного ризику. Таку позицію підтримує Г. Антонюк, яка вважає, що кредитний ризик є невизначеністю щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди [6].

Деяко ширше розглядає кредитний ризик Т. Журавльова [7, с. 71]. За її міркуваннями такий ризик має певні специфічні риси, які виділяють його з загальної системи елементів, що формують економічний ризик. На думку дослідниці найважливішою відмінною рисою кредитного ризику є те, що це ризик, пов'язаний із рухом кредиту. Але, при цьому авторка веде мову не тільки про банки, але й і кредитні кооперативи, будівельні товариства, ломбарди, каси взаємодопомоги тощо. На нашу думку, в кожному з перерахованих інститутів кредитний ризик звичайно є присутнім, але він має особливі риси, підходи до оцінювання, різновиди. Це, у свою чергу, не дозволяє ставити знак рівняння між кредитним ризиком, наприклад, банківських установ та будівельних компаніях.

Підтвердженням такого висновку є й думка й інших дослідників. Так, В. Бобиль [8, с. 30] вважає, що реалізація кредитного ризику відбувається в процесі взаємовідносин між позичальником і банком, за переконанням А. Сухарева [9] – між позичальником і кредитором, в поглядах О. Лаврушина [10, с. 15] – між кредитною організацією та третьою стороною.

У словнику фінансових термінів [11] кредитний ризик трактується як ризик втрат, пов'язаних із погіршенням стану дебітора, контрагента по угоді, емітента цінних паперів. Погоджуємося з останнім трактуванням у тому, що кредитний ризик загалом є ризиком невиконання зобов'язань. Суб'єктами, що взяли на себе зобов'язання, може бути широке коло осіб: контрагенти по угодах, позичальники, дебітори, емітенти та інші. Якщо ж говорити про кредитування, то зобов'язання можуть не виконуватися, крім позичальників, ще й гарантами, поручителями, страховиками та іншими економічними агентами.

За переконанням А. Пересади [12] кредитний ризик може бути визначений як невпевненість кредитора в тому, що боржник буде в змозі і матиме намір виконати свої зобов'язання відповідно до строків та умов кредитної угоди. Однак, на нашу думку, потрібно враховувати, що невпевненість кредитора є суб'єктивним критерієм, адже кредитори не можуть достеменно знати наміри боржника, тим паче, що такі наміри можуть змінюватись з часом.

Додатковим аргументом на користь даного підходу є аргументація окремих українських вчених, які вважають, що кредитний ризик – це ймовірність несплати у визначений строк основного боргу і процентів по позичках, що належать кредитором [13]. Виходячи з цього підходу, кредитний ризик як ймовірність несплати боргу може бути об'єктивно оцінений на основі статистичних даних про випадки несплати.

Окремі науковці, трактуючи кредитний ризик, акцентують свою увагу на причинах існування цього ризику. Для Є. Снегова [14, с. 1225], В. Вовк та О. Хмеленко [15, с. 189] такою причиною є нездатність контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання. За іншого підходу [16] причиною є неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком, або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.

Заслуговує на увагу точка зору В. Вітлінського [17] та Т. Журавльової [7, с. 71], які пропонують при діагностиці кредитного ризику враховувати об'єктивно-суб'єктивні причини, оскільки кредитний ризик виникає в результаті сукупності можливих небажаних подій, через що контрагент банку не зможе виконати взяті на себе зобов'язання, і при цьому не вдасться використати наявні способи захисту.

Варто відмітити, що множина як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, що зумовлюють виникнення кредитного ризику, є дуже широкою. Так, для Н. Волика [18, с. 40] суб'єктивними причинами виникнення кредитного ризику є матеріальне становище, фізичний стан позичальника та його особисті якості. У свою чергу, П. Ковальов [1, с. 13] також схиляється до думки, що кредитний ризик залежить від зовнішніх (об'єктивних) чинників, що пов'язані зі станом економічного середовища та кон'юктурою ринку, та внутрішніх (суб'єктивних) чинників, викликаних помилковими діями самого банку.

По-різному вчені вбачають також і можливі наслідки реалізації кредитних ризиків. Так, О. Криклій та Н. Маслак [19, с.7] говорять про повну або часткову втрату вартості активів банку, недоотримання доходу на вкладений капітал, О. Колодізев [20] – про фінансові втрати, виникнення збитків [21]. В доповнення до наведених вище трактувань М. Дем'яненко, у свою чергу, посилює увагу на тимчасових та кількісних змінах грошового потоку. При цьому ризик виникає при проведенні кредитних операцій, як з боку кредитора, так і з боку позичальника, що в кінцевому підсумку призводить до несвоєчасного виконання платіжних зобов'язань одним з учасників кредитної операції і подальшого дефолту [22, с.440]. Не погоджуємося з безапеляційним твердженням автора про те, що кредитний ризик призведе до дефолту, адже у більшому чи у меншому ступені кредитний ризик притаманний усім сферам фінансової діяльності, однак випадки дефолту фінансових установ є поодинокими.

М. Полянська [23] розглядає кредитний ризик через створення проблем у русі грошових коштів, що може несприятливо відбитися на ліквідності банку. У даному випадку нерівнозначним є опис кредитного ризику «через створення проблем», оскільки, на нашу думку, кредитний ризик є невід'ємним атрибутом ринкової економіки. Якщо ж зануритися у глибинну сутність чи види таких проблем, то окремі українські дослідники звичайно піднімають цю проблематику. Так, Г. Белоглазова та Л. Кролівецька [24, с. 21] розкриває сутність таких проблем як відхилення в одиницю часу фактичного грошового потоку платежів клієнта, спрямованих на погашення заборгованості, проценту та комісії, від номінального грошового потоку, який клієнт мав би направити банку відповідно до укладеного кредитного договору, під впливом низки негативних для фінансового результату діяльності банку факторів. Жодним чином не применшуючи значущості наведених проблем, виникає логічне запитання про їх повноту. У даному разі мова йде лише про зовнішні проблеми. І це дійсно правильно. Але, водночас, все ж таки не можна ігнорувати групу проблем внутрішнього характеру.

Виходячи з викладеного, якщо розглядати кредитний ризик як ключовий ризик кредитування, то у разі реалізації такого ризику, в першу чергу, розбалансовуються грошові потоки банку, що відповідно погіршує його ліквідність. До того ж, недоотриманий дохід по кредитних операціях знижує фінансовий результат діяльності банку. Якщо ж заборгованість по кредитах стає безнадійною, то це призводить до зменшення вартості кредитного портфеля і, як наслідок, до зниження вартості банківських активів. Окремі аспекти зробленого висновку знайшли своє втілення в працях науковців. Зокрема, для Ю. Серика [25, с.12] реалізація кредитного ризику пов'язана зі зменшенням або зведенням до нуля вартості частини активів банку, особливо кредитів. Не можна не погодитися з О.Ю. Совою [26; с. 122] та Ж. Голодовою [27, с. 272], що кредитний ризик призведе до зниження вартості кредитного портфеля банку.

Цілком логічним і виправданим є комплексний підхід до тлумачення дефініції кредитного ризику, який пропонують О. Кириченко та В. Міщенко, за умови розгляду кредитного ризику в трьох аспектах:

- 1) ризик неповернення позичальником основного боргу і відсотків по ньому;
- 2) ризик втрати активів або втрати активом первинної вартості через невиконання зобов'язань позичальниками (поручителями);
- 3) можливість того, що в певний момент в майбутньому вартість кредитної частини банківського портфеля зменшиться у зв'язку з неповерненням або частковим поверненням кредитів, виданих банком [28, с. 501-502].

Однак, на нашу думку, доцільніше було б поєднати другий і третій аспекти, оскільки кредити займають найбільшу частку активів банку, тому зрозуміло, що реалізація кредитного ризику призведе до зменшення вартості кредитного портфеля, що, відповідно, відобразиться на вартості банківських активів.

Надзвичайно важливим аспектом розкриття економічної природи кредитного ризику є дослідження його структури. Так, говорячи про структуру кредитного ризику, С. Дубков [29] розрізняє ризик окремого позичальника та ризик кредитного портфеля. Вважаємо такий підхід досить звуженим, адже ризик окремого позичальника доповнюється, наприклад, ризиками страховика, гаранта або поручителя. До того ж, один й той самий позичальник може отримати в банку декілька кредитів на різних умовах, наприклад, кредитну карту з кредитним лімітом, що відновлюється, та разовий цільовий кредит, який необхідно виплачувати рівними сумами платежів. У такому разі позичальник може справно виконувати зобов'язання за одним кредитом та порушити свої зобов'язання за іншим. Це означає, що, крім ризику позичальника, слід також виокремлювати ризик окремої кредитної угоди.

Натомість О. Тарханова [30] вважає, що кредитними є група ризиків, зокрема, ризик кредитної операції, ризик позичальника, ризик банку позичальника, які, у свою чергу, включають ризик відмови клієнта від виконання зобов'язання, ризик неможливості виконання зобов'язань, ризик неможливості обслуговування клієнта, ризик неефективного управління. Дослідниця включає до кредитних ризиків операційний ризик у частині виконання кредитних операцій. Вважаємо, що природа операційного ризику суттєво відрізняється від природи кредитного ризику, тож ототожнювати їх не варто. Не зрозумілим є те, що саме автор вкладає у зміст ризику неможливості обслуговування клієнта. До того ж, неефективне управління важко назвати ризиком. Це, скоріше, причина реалізації кредитного ризику, адже це свідомо прийняті управлінські рішення, а не подія, що настає з певною ймовірністю.

Зауваження відносно не обґрунтованості віднесення операційного ризику до різновиду кредитного ризику стосується також і наукової позиції інших вчених, зокрема О. Іуди, Л. Мешкової та О. Болотіної, які поділяють кредитний ризик на портфельний та операційний. За ними, портфельний ризик складається з внутрішнього ризику (пов'язаний з конкретним позичальником) і ризику концентрації, що залежить від того, яку частину портфеля становлять однотипні позички. Операційний ризик залежить більшою мірою від сумнівності і високої якості роботи співробітників кредитного відділу [31, с. 28]. На наше переконання, операційний ризик стосується виконання будь-яких банківських операцій, тому він не є суто кредитним ризиком. До того ж для нього характерні специфічні підходи до оцінки, управління та прогнозування. І це не дозволяє урівнювати між собою економічну сутність кредитного та операційного ризику.

Цілком погоджуємося з Д. Лободою [32, с. 50], яка переконана, що кредитний ризик включає в себе ризик, пов'язаний з позичальником, ризик, пов'язаний зі способом забезпечення повернення позики (ризик гаранта, ризик страховика, ризик застави), системний та форс-мажорний ризики. Водночас, описуючи способи забезпечення повернення позики, дослідниця уникає такого способу, як надання поруки, який досить часто використовується в практиці банківської діяльності.

Вважаємо, що при структуризації кредитного ризику слід виділяти такі рівні його реалізації, як рівень кредитної угоди, рівень позичальника, рівень забезпечення кредитної угоди, рівень банку-кредитора (рис. 1).

Рис. 1. Рівні реалізації кредитного ризику та причини його реалізації

Висвітлення особливостей кредитного ризику на чотирьох відокремлених рівнях дасть змогу більш оперативно реагувати на перші прояви його реалізації. Це буде слугувати підґрунтям для вибору специфічних методів, інструментів та важелів управління кредитним ризиком, що застосовуватимуться на кожному рівні. Це дасть можливість сформувати комплексне бачення та враховувати повну сукупність ознак кредитного ризику на всіх рівнях його реалізації.

Висновки. Враховуючи запропонований підхід, кредитний ризик слід розглядати як комплексне поняття, що включає в себе:

- 1) невиконання, неповне або несвоєчасне виконання позичальником умов кредитної угоди через фінансові труднощі, свідому відмову, недоліки кредитного договору;
- 2) неспроможність виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком через втрату працездатності, роботи як джерела заробітку, обмеження або позбавлення волі;
- 3) неможливість забезпечити повернення кредиту через порушення зобов'язань страховиком, гарантом або поручителем, знецінення або втрати застави;
- 4) отримання фінансових втрат банку-кредитора через розбалансування грошових потоків, недоотримання доходів по кредитних операціях, списання безнадійної заборгованості по кредитах тощо.

Запропоноване тлумачення, на відміну від підходів інших вчених, які вже сформовані в науковому середовищі, ґрунтується на комплексному баченні та враховує виділення в структурі кредитного чотирьох рівнів реалізації: кредитної угоди, позичальника, забезпечення кредиту та банку-кредитору, що дає змогу всебічно висвітлити економічну природу кредитного ризику.

Література:

1. Ковалев П. П. Концептуальные вопросы управления кредитными рисками // Управление финансовыми рисками. – 2005. – № 4. – С. 12–21.
2. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках : пер. с англ. 4-го пер. изд.; под ред. Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера / Дж. Синки. – М: Catallaxy, 1994. – 820 с.
3. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: підручник / В. М. Шелудько – К. : Знання, 2008. – 535 с.
4. Банківські операції : підручник / А. Н. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. А. Н. Мороза. – К. : КНЕУ, 2010. – 603 с.
5. Владичин У. В. Банківське кредитування: навч. посіб / У. В. Владичин, С. К. Реверчук. – К. : Атака, 2008. – 648 с.
6. Антонюк Г. Управління кредитним ризиком в банківській діяльності // Наукові записки. – 2006. – № 15. – С. 48–53.
7. Журавльова Т. О. Розвиток концепції стратегії кредитного ризику в сучасних умовах / Т. О. Журавльова, Л. І. Назаркіна // Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка» – 2010. – Том 15, Вип. 20. – С. 69–75.
8. Бобиль В. Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект / В. Бобиль // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 28–32.
9. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев. – 2-е изд., доп. – Москва : Советская энциклопедия, 1987. – 527 с.
10. Лаврушин О. И. Банковский менеджмент: учебник / О. И. Лаврушин. – М. : Кнорус, 2011. – 560 с.
11. Словарь финансовых терминов : [пер. с англ.]. – М. : Нимфа-М, 1998. – 67 с.
12. Пересада А. А. Інвестиційне кредитування / А. А. Пересада, Т. В. Майорова : навч. посібник. – К. : КНЕУ, 2002. – 271 с.
13. Банківські операції : навч. посібн. / В. І. Капран, М. С. Кривченко, О. К. Коваленко та ін. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
14. Снегова Е. Г. Управление рисками внутреннего и внешнего мошенничества в экспресс-кредитовании // Фундаментальные исследования. Экономические науки / Е. Г. Снегова, И. Н. Мастяева. – 2013. – № 6. – С. 1224–1228.
15. Вовк В. Я. Кредитування і контроль : навч. посіб / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 463 с.
16. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова НБУ від 02.08.2004. – № 361.
17. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівська. – К. : Тов «Знання» : КОО, 2000. – 66 с.
18. Волик Н. Г. Скоринг як експертний метод оцінювання кредитного ризику комерційного банку при споживчому кредитуванні / Н. Г. Волик // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – №1(3). – С. 40–44.
19. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.
20. Колодізев О. М. Ситуаційне моделювання банківської діяльності : конспект лекцій / О. М. Колодізев, О. Г. Міщенко – Х. : ХНЕУ, 2009. – 140 с.

21. О типичных банковских рисках : Письмо Банка России от 23.06.2004 г. № 70-Т.
22. Финансы в период реформирования агропромышленного производства / [Н. Я. Демьяненко, В. М. Алексійчук, А. Г. Борщ и др.]; под. ред. Н.Я. Демьяненко – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 645 с.
23. Полянская М. А. Понятие и виды банковских рисков / М. А. Полянская [Электр. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sworld.com.ua/konfer32/48.pdf>.
24. Белоглазова Г. Н. Банковское дело. Организация деятельности коммерческого банка: учебник / Г. Н. Белоглазова, Л. П. Кроливецкая. – М. : Юрайт, 2011. – 422 с.
25. Серік Ю. В. Економіко–організаційний механізм управління ризиком кредитної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю. В. Серік; М–во освіти і науки України, ПВНЗ «Європ. ун–т». – К., 2009. – 19 с.
26. Сова О.Ю. Напрями вдосконалення управління кредитними ризиками комерційних банків / О. Ю. Сова // Чернігівський науковий часопис. Серія 1, Економіка і управління. – 2012. – № 1(3). – С. 120–126.
27. Голодова Ж.Г. Финансы и кредит: учеб. пособие / Ж. Г. Голодова – М. : ИНФРА–М, 2009. – 448 с.
28. Банківський менеджмент: Підручник / За ред. О. А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К. : Знання, 2005. – 831 с.
29. Дубков С. Основы структурного анализа и оценки кредитного риска банка / С. Дубков // Банкаўскі веснік : інформационно-аналитический и научно-практический журнал Национального банка Республики Беларусь. – 2012. – № 13. – С. 21–25.
30. Тарханова Е. А. Кредитный риск в системе управления рисками в банковской деятельности / Е. А. Тарханова, А. В. Пастухова // Молодой ученый. – 2014. – № 6. – С. 499–501.
31. Иода Е. В. Классификация банковских рисков и их оптимизация / Е. В. Иода, Л. Л. Мешкова, Е. Н. Болотина, 2-е изд., испр., перераб. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2002. – 120 с.
32. Лобода Д. Л. Новые методы оценки рисков кредитного портфеля / Д. Л. Лобода // Вісник Української академії банківської справи. – 2003. – № 2. – С. 48–54.